

УДК 159.9.075:616-051

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ ЯК ІНТЕГРАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН ТА ВИМОГА СУЧАСНОСТІ

Варава О.Б., викладач
кафедри педіатрії, акушерства та гінекології
ВНЗ «Київський медичний коледж імені П.І. Гаврося»

У статті подана характеристика понять «мобільність», «соціальна мобільність», «професійна мобільність». У межах соціальної мобільності є два основні її типи: горизонтальна і вертикальна. Розглянуто професійну мобільність майбутніх бакалаврів сестринської справи, її основні особливості та чинники, які впливають на її формування. Проблема розглянута за схемою: мобільність – види мобільності – професійна мобільність – професійна мобільність майбутніх бакалаврів сестринської справи.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, соціальна мобільність, майбутні бакалаври сестринської справи.

В статтю представлена характеристика понять «мобильность», «социальная мобильность», «профессиональная мобильность». В рамках социальной мобильности существует два основных ее типа: горизонтальная и вертикальная. Рассмотрено профессиональную мобильность будущих бакалавров сестринского дела, основные особенности и факторы, влияющие на ее формирование. Проблема рассмотрена по схеме: мобильность – виды мобильности – профессиональная мобильность – профессиональная мобильность будущих бакалавров сестринского дела.

Ключевые слова: мобильность, профессиональная мобильность, социальная мобильность, будущие бакалавры сестринского дела.

Varava O.B. PROFESSIONAL MOBILITY OF THE FUTURE BACHELORS OF NURSING AS AN INTEGRAL PEDAGOGICAL PHENOMENON AND THE REQUIREMENT OF THE PRESENT DAY

Transformational changes in modern society presuppose the formation of medical expert with a high level of dynamism, self-improvement and constant professional search. The article describes the concepts of “mobility”, “social mobility” and “professional mobility”. The given issue is considered by the following scheme: mobility – types of mobility – professional mobility – professional mobility of future bachelors of nursing. The modern legislative framework and standardization of the medical specialist’s actions has a visible negative impact on the mobility of future bachelors of nursing, leading to significant limitation of freedom in the process of choosing the appropriate treatment method. Therefore, the issue concerning the professional mobility of nursing staff is extremely relevant in modern medical education.

In view of this, the article deals with the professional mobility of future bachelors of nursing and the main features and factors that influence its formation.

Professional mobility of future bachelors of nursing is viewed as a complex construction, which simultaneously characterizes the quality of personality, personal activity and the process of transforming the personality’s individual qualities and working environment. Thus, the quality of personality provides the process of personal development by acquiring key competencies. Personal activity is determined by the events that change the environment and result in self-realization in both professional and life spheres.

The main factors influencing the formation of professional mobility of future bachelors of nursing are the level of economic development, historical type of stratification, demographic factors, social status of the family and the environment, level of education and individual (personal) qualities.

The channels of individual professional mobility are vocational education (secondary, higher, retraining, advanced training, self-education), effective use of educational results, experience and results of professional activity, personal potential, family and personal relationships.

Key words: mobility, professional mobility, social mobility, future bachelors of nursing.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство висуває до будь-якого професіонала вимогу мобільності, яка розглядається не лише в класичному варіанті як можливість руху з одного соціального шару в інший, а й як здатність до дії, рухливості поведінки [6, с. 8]. Саме мобільність стає мало не єдиною стратегією соціальної адаптації й успіху. Нині в Україні значна кількість соціальних інститутів та професійних груп зазнали сут-

тєвих трансформацій, аж до їхнього зникнення або, навпаки, появи нових. Однак у будь-якому суспільстві і на будь-якому етапі його розвитку професіонали, які забезпечують соціальну безпеку і стабільність соціальних інститутів, частіше стають об’єктом наукової рефлексії, аналізу, а також громадської критики. Тому сміливо можна стверджувати, що система охорони здоров’я в числі зазначених, а отже, медики, зокрема й майбутні

бакалаври сестринської справи, перебувають у центрі громадських і наукових дебатів, метою яких є фіксація міри задоволеності їхньою роботою, становищем у суспільстві та досягненням соціально значущих цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міждисциплінарному дискурсі обговорення системи охорони здоров'я вже намічені деякі технології, інструменти для вивчення і вдосконалення реалізації соціальної ролі медиків. Так, науковцями охарактеризовано: особливості професійної діяльності медичних працівників та соціально-психологічні чинники її ефективності (І. Вітенко, І. Гурвіч, М. Жукова, Л. Коробка та ін.); загальні закономірності психології професійної діяльності медичних сестер (В. Бодров, Ж. Вірна, Л. Дика, Є. Климов, Г. Ложкін та ін.); педагогічні аспекти та педагогічні умови формування професійної мобільності (В. Андреев, Н. Василенко, О. Горанська, Т. Гордеева, Є. Іванченко, Н. Кожемякіна, Н. Латуша, Л. Сушенцева та ін.); вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на розвиток професійної мобільності (Л. Амірова, О. Любімова та ін.). Однак в зазначених дослідженнях не досить повно вивчена проблема формування професійної мобільності майбутніх бакалаврів сестринської справи.

Тому **метою** статті є здійснення міждисциплінарного аналізу процесу формування професійної мобільності майбутніх бакалаврів сестринської справи в коледжах.

Виклад основного матеріалу. Зміни, які відбуваються в сучасній Україні та в системі освіти зокрема, чинять значний вплив на майбутніх фахівців. Тому сучасна освіта покликана допомогти молодим фахівцям бути стійкими до змін і здатними до реактивної адаптації, тобто бути мобільними. Традиційно прийнято розрізняти професійну і соціальну мобільність та аналізувати їх у форматі чітких і певних характеристик. Так, соціальна мобільність пов'язана з можливістю руху з одного соціального шару в інший і, відповідно, набуттям нових кваліфікаційних компетенцій, а професійна мобільність трактується як здатність особистості до розширення сфер активності в межах основної (власної) професії [3, с. 8].

Розглядаючи проблеми соціальних взаємодій у транзитному суспільстві, С. Калінін трактує соціальну мобільність як будь-який перехід індивіда або соціального об'єкта (цінності), тобто всього того, що створено або модифіковано людською діяльністю, з однієї соціальної позиції в іншу. Є два основні типи соціальної мобільності: горизонтальна і вертикальна. Горизонтальна соціальна мобільність або переміщення передбачає перехід індивіда або соціального об'єкта з

однієї соціальної групи в іншу, розташовану на одному і тому ж рівні. Висхідні течії існують у двох основних формах: проникнення індивіда з нижнього шару в наявний більш високий пласт або ж створення такими індивідами нової групи і проникнення всієї групи в більш високий пласт на рівень з уже наявними групами. Відповідно, мають бути дві форми і течії, що свідчать про інший напрям руху: перша полягає в переході індивіда з більш високої соціальної позиції на більш низьку, водночас не руйнуючи вихідної групи, до якої він раніше належав. Інша форма виявляється в деградації соціальної групи в цілому, в пониженні її рангу на тлі інших груп або в руйнуванні її соціальної єдності. Вертикальна мобільність передбачає переміщення з однієї страти в іншу. Залежно від напрямку переміщення слід розрізняти висхідну мобільність (соціальний підйом, рух вгору) і низхідну мобільність (соціальний спуск, рух вниз). Між сходженням і «спуском» є відома асиметрія: всі хочуть підійматися і ніхто не хоче спускатися соціальними сходами. Як правило, сходження – явище добровільне, а «спуск» – вимушене [2, с. 148].

Модернізація медсестринської освіти вносить у розуміння мобільності фахівця особливий сенс, пов'язаний з розвитком довгострокових і гнучких компетенцій, на базі яких уможливорюється вибудова кар'єри та досягнення професійних висот. Професія медичної сестри передбачає отримання певної формальної освіти та регулярне підвищення кваліфікації. З одного боку, це знижує шанси на мобільність шляхом локальності освіти, низького рівня її конвертованості. З іншого – підвищує мобілізаційні можливості порівняно з іншими професійними групами.

Соціальна мобільність майбутніх бакалаврів сестринської справи локалізована в організації медичного закладу (поліклініці, лікарні). Л. Сушенцева слушно зазначає, що система професійних відносин, яка склалася в сучасному індустріальному суспільстві, характеризується стандартизацією всіх основних елементів зайнятості – трудового договору, місця і часу роботи, заробітної плати, умов праці. Взаємодія на ринку праці між працівником і роботодавцем в особі організації, підприємства регулюється трудовим законодавством і специфікою галузі, практикою взаємодії, рівнем оплати праці тощо [7, с. 132]. У системі охорони здоров'я донині розповсюджена стандартна модель трудових відносин (standard employment relationships, SER-модель). Термін використовується Л. Воско (L. Vosko) для позначення повної зайнятості – роботи з повним робочим днем, стабільною оплатою і пакетом соціальних гарантій [9, с. 277]. Професійна біографія в

індустріальному суспільстві переважно протікає в межах певної і досить часто єдиної професії та є послідовною зміною посад і місць роботи аж до виходу на пенсію. Організація стає основним інститутом соціальної стратифікації та соціальної мобільності: вступаючи в організацію, випускник отримує соціальний статус (посадову позицію і регулярну оплату праці), ієрархію, що визначає можливість професійної мобільності, і пакет соціальних гарантій [5, с. 122]. Усе це повною мірою можна віднести до професійних груп медиків, зокрема й до бакалаврів сестринської справи. Форми найманого праці поза межами організації є або вкрай слабкими, або нелегітимними. Так, зазвичай медичні сестри мають змогу лише організувати приватну практику та консультування пацієнтів.

Підвищення частки формалізму, дії за правилами є загальним трендом для української системи охорони здоров'я та медсестринської освіти. Сучасна законодавча база, стандартизація дій професіонала негативно впливають на мобільність майбутніх бакалаврів сестринської справи (наприклад, рівень свободи обмежений, значна бюрократизація професійної діяльності). Тому проблема професійної мобільності медсестринських кадрів є надзвичайно значущою й актуальною в сучасній медичній освіті.

Як критерій професійної компетентності розглядає професійну мобільність І. Хом'юк та трактує її як вміння знаходити адекватні способи вирішення проблем виконання нестандартних завдань; характеристику в психолого-педагогічному портреті суб'єктивності студента. З урахуванням цього автор розглядає професійну мобільність як певний триплекс, що охоплює якісні характеристики особистості (забезпечує внутрішній механізм розвитку особистості на основі сформованості ключових та загальнопрофесійних компетентностей); діяльність людини (детермінована подіями, що змінюють середовище і результатом якої є самореалізація людини в житті та професії); процес перетворення особистістю самої себе, а також оточуючого професійного та життєвого середовища [8, с. 47]. Дещо в іншому руслі трактує професійну мобільність Н. Латуша та визначає її як характеристику особистості, необхідну для інтеграції професійного розвитку, узгодженості професійної свідомості і постановки реалістичних цілей, істинних смислів праці [3, с. 7].

Відзначається ґрунтовністю визначення Л. Горюнової, яка трактує професійну мобільність майбутніх фахівців як інтегровану якість особистості, що виявляється в здатності успішно «переключатися» на іншу ді-

яльність або змінювати види діяльності із залученням правової сфери; вмінні ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань та порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з аналізом економічної та соціальної ситуації в державі; володіння високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовності до оперативного відбору й реалізації оптимальних способів виконання професійних завдань з опорою на провідні світові тенденції; орієнтації в кон'юктурі ринку праці [1, с. 131].

Поділяючи думку Л. Горюнової, Л. Пилецька розглядає поняття професійної мобільності з двох ракурсів: з одного боку, це зміна позицій, викликана зовнішніми умовами (відсутністю робочих місць, низькою заробітною платою, побутовою невлаштованістю працівників тощо, що викликає необхідність їхньої адаптації до реальних життєвих позицій). З іншого – як внутрішня свобода, самовдосконалення особистості, заснована на стабільних цінностях і потребі в самоорганізації, самовизначенні та саморозвитку, здатності швидко реагувати на зміни в соціумі на основі освіченості та професійної компетентності [4, с. 695].

Чинники, які зумовлюють необхідність формування професійно мобільного фахівця, можуть бути зовнішніми та внутрішніми. Зовнішні чинники пов'язані зі змінами в середовищі життєдіяльності людини: глобальні та індивідуальні. Глобальні зміни викликані розвитком української економіки, а індивідуальні – зміною професії, робочого місця, статусу в організації в результаті різних причин (стан здоров'я, зміна місця проживання тощо). Внутрішні чинники зумовлені суб'єктивними (індивідуальними) особливостями, пов'язаними з мотивацією успіху, спрямованістю особистості на удосконалення професійних навичок, саморозвиток (що можна розглядати як внутрішнє самовдосконалення особистості, яке базується на відповідних цінностях і потребах), кар'єрне зростання [5, с. 201]. Тобто сучасна ситуація в суспільстві вимагає від майбутніх бакалаврів сестринської справи «здатності до самозмінювання як способу прийняття виклику швидко змінюваної реальності орієнтацією на автономність, незалежність, опору на власні сили» [8, с. 34].

Тому детальніше розглянемо чинники, які впливають на формування професійної мобільності майбутніх бакалаврів сестринської справи.

Рівень розвитку економіки. Так, у періоди економічних депресій кількість високостатусних позицій зменшується, а низькостатусних

розширюється, тому домінує низхідна мобільність. І навпаки, в періоди активного економічного розвитку з'являється безліч нових високостатусних позицій, що провокує висхідну мобільність.

Одним із чинників професійної мобільності є *історичний тип стратифікації*. Кастове і станове суспільства, тобто суспільство закритого типу, в якому значна кількість статусів є приписними, обмежує соціальну мобільність, накладаючи серйозні обмеження на будь-яку зміну статусу. У суспільствах відкритого типу, де цінуються індивідуальні властивості і досягається статус, рівень соціальної мобільності високий. В Україні суспільство відкритого типу почало формуватися лише в останні 20 років.

До *демографічних чинників* відносяться: стать, вік, рівень народжуваності, смертності, шлюбів, розлучень. Молодим фахівцям більш властива професійна мобільність, дорослим – економічна, літнім – політична.

Соціальний статус сім'ї й оточення як чинник професійної мобільності виявляється в тому, що вихідці з нижнього шару середнього класу, тобто «білих комірців», і вищого прошарку робітничого класу, тобто «синіх комірців», не завжди успадковують професії батьків і є високотатусними. І навпаки, представники вищого класу і професіонали частіше наслідували рід занять своїх батьків [2, с. 93].

Одним з найважливіших чинників професійної мобільності є *рівень освіти* – чим вищий рівень освіти, тим більше шансів «просунутися» вгору соціальними сходами. У сучасних умовах медичні професії вимагають більшої кваліфікації і кращої підготовки, краще оплачуються і є престижнішими. Як наслідок, освіта і підготовка стають більш важливими чинниками на «вході» в професійну ієрархію. Окрім цього, індустріалізація приводить до більшої відповідності професіоналізму, підготовки і винагороду.

На професійну мобільність впливають *особистісні якості*: високий рівень мотивації, ініціативність, організованість, комунікабельність. Суспільство може підвищувати статус одних індивідів і знижувати статус інших. Одні індивіди, що володіють талантом, енергією, молодістю, витісняють з вищих статусів інших, які не володіють цими якостями. Суспільство як чинник професійної мобільності мало допомагає індивіду, який не підготовлений до боротьби за просування до вищих статусів.

Отже, більш професійно мобільними є ті майбутні бакалаври сестринської справи, які більше вчать і краще навчаються, тим самим мають можливість у найкоротші терміни виявити особистісну і професійну гнучкість.

Сучасні суспільні перетворення зумовлюють потребу у фахівцях, які вміють аналізувати, приймати і реалізувати нестандартні рішення в ситуації ринкової конкуренції, усувати стереотипізацію з професійної та особистісної сфер діяльності [9, с. 48].

Висновки. Узагальнюючи результати розглянутих наукових розробок, доцільним є виокремлення двох підходів до вивчення мобільності особистості: як деперсоніфікованого соціально-економічного процесу та як засобів соціального просування і професійного розвитку особистості. Професійна мобільність як складний конструкт одночасно характеризує: якість особистості, яка забезпечує внутрішній механізм її розвитку шляхом сформованості ключових, загальних компетенцій; діяльність особистості, детермінована подіями, які змінюють середовище, результатом якого є самореалізація особистості в професії і житті; процес перетворення особистістю самої себе й оточуючого середовища. Таким чином, трансформаційні зміни сучасного суспільства передбачають формування професійно мобільної особистості, якій притаманні динамічність, постійний пошук, прагнення до перетворень не лише навколишнього середовища, а й самої себе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования в России: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.08. Ростов-на-Дону, 2006. 337 с.
2. Калинин С.М. Проблемы социальных взаимодействий в транзитивном обществе. Новосибирск: НГАЭиУ, 2005. 346 с.
3. Латуша Н.В. Поняття «професійна мобільність» у педагогічному аспекті. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія. 2014. Вип. 42 (2). С. 6–9.
4. Пилецкая Л.С. Профессиональная мобильность личности: новый взгляд на проблему. Молодой ученый. 2014. № 2. С. 693–697.
5. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика: монографія. Донецьк: ІМА-прес, 2009. 368 с.
6. Сушенцева Л.Л. Проблема професійної мобільності у контексті міждисциплінарного підходу. Теорія і методика професійної освіти. 2011. № 1. С. 3–11.
7. Сушенцева Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема. Креативна педагогіка. 2011. Вип. 1. С. 129–136.
8. Хом'юк І.В. Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2012. 379 с.
9. Vosko L.F. Managing the Margins. Gender, Citizenship, and the International Regulation of Precarious Employment. Oxford, UK: Oxford Univ. Pr., 2010. 425 p.